

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Odsek za filozofiju

ŠESTA STUDENTSKA FILOZOFSKA KONFERENCIJA

SUMMA STUDIORUM PHILOSOPHIAE

“FILOZOFIJA I *CONDITIO HUMANA*”

Knjiga apstrakata

Novi Sad,
1. i 2. jul 2023.

Novi Sad
2023.

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
21000 Novi Sad,
Dr Zorana Đinđića br. 2
www.ff.uns.ac.rs

Za izdavača
Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš

Priprema rukopisa
David Menčik
Darko Spasojević

Slika na koricama
Gstav Dore, Plemeniti pagani u Limbu (prizor iz Danteove Božanstvene
komedije)

Dizajn korica
Kolja Kočiš

Priprema za štampu
Igor Lekić

ISBN
978-86-6065-766-6

*Konferencija se organizuje uz podršku Pokrajinskog sekretarijata za visoko
obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost*

Programski odbor konferencije

prof. dr Dragan Prole
prof. dr Milenko A. Perović
prof. dr Željko Kaluđerović
prof. dr Damir Smiljanić
doc. dr Mina Đikanović
doc. dr Marica Rajković

Organizacioni odbor konferencije

prof. dr Una Popović
doc. dr Nevena Jevtić
doc. dr Nikola Tatalović
doc. dr Stanko Vlaški
doc. dr Goran Rujević
doc. dr Lazar Atanasković
doc. dr Nemanja Mičić
asist. msr Miloš Miladinov
asist. msr Tanja Todorović

SUMMA STUDIORUM PHILOSOPHIAE

FILOZOFIJA I *CONDITIO HUMANA*: Program konferencije

Subota, 1. jul i nedelja, 2. jul 2023. godine

Filozofski fakultet

Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad

Subota, 1. jul

10:00 – 10:15 Pozdravna reč domaćina

10:15 – 11:15 **Plenarno izlaganje:** Adriana Dondo (Novi Sad) - *Banalnost zla i vanredno stanje* – Hana Arendt i Đorđo Agamben

11:15 – 11:30 Pauza za kafu

Prva sesija

11:30 – 11:45 Andrea Protić (Novi Sad) - Slobodno vreme u digitalnoj kulturi

11:45 – 12:00 Hristijan Pavlovski (Skopje) - The Problem With Human Adaptation Towards AI

12:00 – 12:15 Desanka Nedović-Erden (Novi Sad) - Od *Conditio Humana* do *Conditionatum Humano* (Od ljudskog stanja do uslovljene/uslovljavane ljudskosti)

12:15 – 12:30 Toma Gruica (Graz) - Utjelovljenje i autentičnost

12:30 – 12:45 Diskusija

12:45 – 13:00 Pauza za kafu

Druga sesija

13:00 – 13:15 Milana Simin (Novi Sad) – Egomimikrija jednodimenzionalnog subjekta.

13:15 – 13:30 Nikola Risteovski (Skopje) – Trud kao centar ljudsko stanje / Labour as Centre of the Human Condition

13:30 – 13:45 Amila Purić (Sarajevo) i Filip Marko Srdić (Zagreb) - Konstrukcija suvremenog selfa

13:45 – 14:00 Bojana Šolaja (Nikšić) – *Conditio humana* i pitanje izbavljenja:

Rembo vs. Adorno

14:00 – 14:15 Diskusija

14:15 – 16:00 Pauza za ručak

Treća sesija

16:00 – 16:15 Nenad Ranković (Valjevo) – Slobodno vreme kao eksploatacija produkata industrije zabave

16:15 – 16:30 David Menčik (Bačka Palanka) – „Život“ u samonametnutom mentalnom zatvoru. Kjerkegor i osećanje nostalgije.

16:30 – 16:45 Maria Sara Fraser (Beograd) – Erotizam i sloboda kod čoveka današnjice

16:45 – 17:00 Bojan Grujić (Bašaid) – Izlož(b)eno društvo: s one strane spektakla i panopticisma

17:00 – 17:15 Diskusija

Nedelja, 2. Jul

Prva sesija

10:00 – 10:15 Vuk Trnavac (Novi Sad) – *Sensus communis*: zajedničko čulo, zdrav razum ili pak doživljaj zajedništva? Od Erazma, preko Dekarta i Vika do Rozencvajga, Gadamera i Arentove *Conditio humana*

10:15 – 10:30 Katarina Grković (Novi Sad) – Problem ljudskog u ljudskom stanju

10:30 – 10:45 Ljubica Pokupec (Skopje) – Utjecaj razvoja suvremenih algoritama na umjetničko djelo kroz prizmu filozofije Hane Arent

10:45 – 11:00 Ana Daria Bokan (Zagreb) – Pojam sveučilišta u suvremenom društvu: Hannah Arendt i Kriza obrazovanja

11:00 – 11:15 Mina Pavlović (Beograd) – Upotreba javnog i privatnog uma u Kantovoj političkoj filozofiji

11:15 – 11:25 Diskusija

11:25 – 11:35 Pauza za kafu

Druga sesija

11:35 – 11:50 Dušan Lončar (Novi Sad) – Völkisch pokret i nacional socijalizam u razvitku ideje globalizma

11:50 – 12:05 Magdalena Mrlješ (Novi Sad) – Čovek i svet

12:05 – 12:20 Nikola Jović (Novi Sad) – Dead point society – Hipernormalnost i zaborav totalitarne mase

12:20 – 12:35 Anđela Peković (Nikšić) – Gdje je granica između javne i privatne sfere?

12:35 – 12:50 Filip Škifić (Split) - Strategije jezične manipulacije u ideološkom diskursu i pozicija modernog potrošača u ideologiji zavodjenja

12:50 – 13:00 Diskusija

13:00 – 13:10 Pauza za kafu

Treća sesija

13:10 – 13:25 Dajana Radonjić (Novi Sad) –Humanizam u današnjem društvu „porcelanskih lutki“

13:25 – 13:40 Mladen Matić (Novi Sad) – Kontinuirana diskontinuiranost vrednosti – ontološka pozicionalnost novca

13:40 – 13:55 Ivana Gašparić (Zagreb) – Kriza skrbi: Kako rodne uloge ženama krađu vrijeme

13:55 – 14:10 Josip Majsec (Zagreb) – Je li čovjek izgubio ono političko?

14:10 - 14:25 Tvrtko Balić (Zagreb) - Georges Sorel i njegov radikalno drugačiji conditio humana

14:25 – 14:40 Diskusija i zatvaranje skupa

14:40 – 16:00 Ručak

Apstrakti izlaganja

Adriana Dondo

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Banalnost zla i vanredno stanje – Hana Arent i Đorđo Agamben

Banalnost zla, pojam koji je Hana Arent predstavila u delu „Ajhman u Jerusalimu“, tada je, a i sada šezdeset godina kasnije, predstavljao jedan od najpregnantnijih pojmova filozofije politike, ali takođe i jedan od najkontroverznijih. Izlaganjem na ovu temu, autorka nastoji da taj pojam ponovo ispita, kako u kontekstu holokausta, tako i u kontekstu savremenosti, ali i u odnosu sa pojmom vanrednog stanja, onako kako ga tumači Đorđo Agamben, a čija misao je uvek već u dijalogu sa mišlju Arentove. Poseban fokus izlaganja biće smešten na pitanje koje su uslovi mogućnosti da jedno vreme i jedan prostor, pre svega 20. vek, postanu polje dešavanja koja, iako bi trebalo da su van svakog zakona i normi, zapravo čine novu normalnost u kojoj, poput korova, ne raste samo banalno zlo, već i drugi vidovi zla. Ono što autorku posebno interesuje jeste kako se ispoljavaju ti drugi vidovi zla i zašto se banalno zlo ispostavlja kao nedovoljno da se objasni holokaust, koliko je uopšte moguće objasniti jedno takvo iskustvo.

Ana Daria Bokan

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Pojam sveučilišta u suvremenom društvu: Hannah Arendt i Kriza obrazovanja

Hannah Arendt verovala je da su sveučilišta bitne institucije za očuvanje intelektualne slobode i stvaranje prostora za kritičko mišljenje i dijalog. Arendt je također kritizirala tendenciju sveučilišta da postanu pretjerano specijalizirana i isključena iz šireg društva. Općenito, Arendt je verovala da sveučilišta imaju vitalnu ulogu u poticanju demokratskog društva stvaranjem prilika za pojedince da razviju svoje intelektualne sposobnosti i da se uključe u smisleni dijalog i raspravu. Mnogi problemi obrazovanja koje Arendt spominje u svojem spisu Kriza obrazovanja vidljivi su i u suvremenom društvu. Međutim, prije Hanne Arendt, krizu u obrazovanju, konkretno u sveučilišnom obrazovanju, primijetio je i

Immanuel Kant te iznio u svojem spisu „Spor fakulteta“. Ovo izlaganje nastojat će usporediti probleme obrazovanja iz dva navedena spisa te ih konkretizirati primjerima iz suvremenosti.

Andrea Protić

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Slobodno vreme u digitalnoj kulturi

U ovom radu autorka nastoji da istraži pitanje slobodnog vremena kroz prizmu učenja Hane Arent, odnosno kako se slobodno vreme „praktikuje“ u savremenom svetu i da li je ono uopšte moguće. Ukoliko se slobodno vreme razume kao aspekt ljudskog života u kom se individua okreće samorefleksiji, stvaralaštvu i odmaranju od obaveze koja svakodnevna nameće, kao i vreme u kom može da se posveti delatnostima koja ispunjava, da li je to i dalje slobodno vreme ukoliko je ta individua radnik na društvenim mrežama? Kada su u pitanju društvene mreže, gde je granica između privatnog i javnog, kako vreme protiče na društvenim mrežama i da su one potpuno komercijalizovale slobodno vreme i pretvorile ga isključivo u sferu konzumacije i zabave?

Hristijan Pavlovski

Faculty of Philosophy at “Cyril and Methodius“ University of Skopje

The Problem With Human Adaptation Towards AI

In the third part of Hannah Arendt's "The Human Condition", Arendt discusses a future with automation and how that would pose a serious existential problem for humans, who have up to that point defined themselves by their labor. More than 60 years have passed since the publication of "The Human Condition". At that time, there had been many great strides in technology, and especially AI technology. The first part of my talk would be to review Arendt's ideas in relation to modern views. While in the second part, I will present my own views regarding the topic.

Bojan Grujić

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Izlož(b)eno društvo: s one strane spektakla i panopticisma

Autor u radu pokušava da markira mehanizam funkcionisanja savremenog društva u pogledu na kontrolu i regulaciju socijalnih odnosa i individualne egzistencije. Autor prvo prolazi kroz Fukoovu analizu arhitekture i dinamike moći koju izlaže u delu „Nadzirati i kažnjavati“, a koja se zasniva na ideji panopticisma, kao i Deborovu analizu spektakla kao osnovnog oblika društvenih relacija koju nam on daje u delu „Društvo spektakla“. Autor se zatim okreće Bodrijarovoj kritici Fukoovog opisa panopticisma, kao i Deborovog opisa spektakla, koju on iznosi u delima: „Zaboravite Fukoa“ i „Simulakrumi i simulacija“, ne bi li preko Bodrijarove kritike doveo u pitanje operativnost ovih pojmova u kontekstu savremenog društva. Bodrijarova analiza nije tu da bi negirala primenjivost pojmova spektakla i panoptikona na savremeno društvo, nego da bi negiranjem otvorila prostor za ponovno postavljanje pitanja: na kojem se mehanizmu zasniva funkcionisanje savremenog društva i kakav se novi oblik moći ispoljava kroz taj mehanizam. Autor u radu pokušava da ponudi mogući odgovor na ovo pitanje kroz pojmove izloženosti i virtualne transparentije koji bi trebali da markiraju nove društvene prakse u eri digitalnih tehnologija i koji predstavljaju tlo za konfiguraciju novog oblika moći.

Desanka Nedović-Erden

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Od *Conditio Humana* do *Conditionatum Humano* (Od ljudskog stanja do uslovljene/uslovljavane ljudskosti)

Polazeći od razumevanja i kritike modernosti koje Hana Arendt daje u svojim delima *Conditio Humana* i *Between past and future*, a koje vidi doba modernosti kao doba otuđivanja od prirode i eksploatacije iste, gde se prirodni procesi repliciraju i zamenjuju vesačkim procesima zahvaljujući razvoju tehnologije, pravićemo vezu između ovog viđenja i uloge koju tehnologija ima u današnjem društvu, gde je totalitarizam suptilan, a eksploatacija prirode zadire u eksploataciju ljudske prirode i njeno vesačko oblikovanje unutar nadzornog kapitalizma, koji se zasniva na informatičkim tehnologijama i živi od bihejvioralnog viška. Krajnje

pitanje koje se otvara u ovom izlaganju jeste: Da li je *vita contemplativa* uopšte moguća unutar nadzornog kapitalizma koji živimo?

Toma Gruica

Karl-Franzens Universität, Geisteswissenschaftliches Fakultät Graz

Utjelovljenje i autentičnost

Prikaz poglavlja doktorske disertacije: U prezentaciji izlagač smješta koncepte Francisca Valerasa o utjelovljene spoznaje i autopoiesisu (u kontekstu posjedovanja mogućnosti kontinuiranog uokvirivanja i preoblikovanja vlastitog bića u polje tjelesnosti svijeta), kao i Heideggerova egzistencijalna analiza Daseina, s fokusom na koncept autentičnosti, te egzistencijalno-fenomenološki postulat *in-der-Welt-sein* (u kontekstu mogućnosti svjesnog kretanja kroz fenomenološko polje životne intencionalnosti) unutar fenomenološkog evaluacijskog horizonta. Utjelovljena spoznaja predlaže pragmatično gledište na teški problem svijesti; ne govorimo o razlikama između uma i tijela, subjekta i objekta, sebstva i svijeta, već na način da je čovjek vrsta „lukave životinje“ koja je kroz povijest pronalazila „lukave načine“ da govori i nosi se sa svojim iskustvom svijeta; nikada ne prodirući izvan fenomena, ne uzdižući se od tijela do uma, ili postavljajući sebe kao čistog promatrača naspram svijeta.

Dušan Lončar

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Völkisch pokret i nacional socijalizam u razvitku ideje globalizma

Tradicionalno shvatanje ideologije biva uništeno u momentu nastupanja nacionalnog socijalizma na političku scenu. Primarno, rad se bavi problemom *Völkisch* pokreta koji su posredno imali uticaj na razvitak nacizma unutar političke scene dvadesetog veka, i problemom ideologije shvaćene samo kao puke forme skupa političkih ideja i vrednosti. Ideologija nakon drugog svetskog rata gubi karakter određenosti jedne specifične politike i vrednosti, i postaje entitet čistog kapitala nezavistan od čoveka samog. Štaviše, ideologija postaje apstraktan entitet koji negira mogućnost izlaska iz mistifikacije. Zato uspon i pad nacionalnog socijalizma biva izuzetno bitan momenat, koji nam daje teorijsku osnovu na kojoj

možemo direktno videti egzemplar „klasične” forme ideologije nasuprot njenom savremenom bitku. Rad se time bavi analizom nacionalne socijalističke strukture misli, isto kao i nemačke misli koja mu prethodi, da bi video momenat sloma zapadne svesti. Pod ovim podrazumevamo *Völkisch* pokret, i celokupnost romantičnog nacionalizma unutar nemačkog društva nakon završetka prvog svetskog rata. Recipročno, uvid u ovaj momenat nam pruža razumevanje kapitalizma i njegove fundamentalne ontološke (ali i etičke) mistifikacije svesti koja redukuje čovekovu svest na čist produkt. U svetu gde je svaka vrednost suprotstavljena i kontradiktorna, jedino što ostaje je skepticizam subjekta prema svemu realnom, nezavisno od sadržaja. Pitanje rešenja je forma, ne sadržaj.

Milana Simin

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Egomimikrija jednodimenzionalnog subjekta

Nedostatnost *conditio humana* u savremenosti nema više teološki odgovor. Nedovoljnost sada traži svoje oblike u potvrdi onog Drugog, koji će ga imenovati kao alfu i omegu. Ono dobija oslonac u egomimikriji jednodimenzionalnog subjekta koji je na razmeđini između usamljenosti i čopora, koji se s druge strane nikad ne susreće licem u licem sa Drugim, nego nosi svoje naličje zajednicu kao intrasubjektivnu potrebu koju ne može da misli intersubjektivno. Savremeni subjekt misli kroz binarnost na sredini puta u svojoj mimikrijskog tradiciji nagonom čopora koji poziva na empatiju. Samodovoljnost ili nedovoljnost ostaje u aporiji, u formiranim paketima ljudskog mesa, koji je spreman za industriju. Fantomski bol leći se jednim ogledalom u kojem je sopstvo zagledano u sebe samo.

Magdalena Mrlješ

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Čovek i svet

Gledište koje se razmatra je krajnje paradoksalno. Čovek u svojim mogućnostima da prilagodi svet sebi i svojim potrebama se sve više udaljava i kreira jedno sve lošije ekološko, socijalno i ekonomsko okruženje. On sebe gubi u svom individualitetu, koji biva uslovljen društvom i društvenim potrebama. Ono što nam

ostaje kao pitanje je svakako pozicionalnost čoveka spram sveta. Da li on ostaje upravitelj ili onaj koji samo čeka da ga sustignu posledice prethodnih delatnosti? Može li čovek i dalje da preokrene sve u svoju korist, da opet napravi svet svojim mestom?

Nikola Jović

Filozofski Fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Dead point society – Hipernormalnost i zaborav totalitarne mase

Iako u svakodnevnom govoru totalitarna društva identifikujemo putem njihovih pojava, partikularnih oblika represivne vladavine, Hana Arendt u svom delu „Izvori totalitarizma“, navodi zaborav i konstantnu promeljivost kao jedne od glavnih odlika takvih režima, praveći jasnu distinkciju između *klasa*, koje odlikuju interesi, i *masa* koje tih interesa nemaju. Autor u radu nastoji da demonstrira kako su te osobenosti totalitarnih masa produžetak tendencija koje je Aleksej Jurčak nazvao *Lefortovim paradoksom*, a Žan Bodrijar 'mrtvom tačkom' u kojoj nemogućnost dominantne ideologije da objasni celovitost sveta dovodi ka Hipernormalnosti.

Nikola Risteovski

Filozofski fakultet Univerziteta „Sveti Ćiril i Metod“ u Skoplju

Labour as Centre of the Human Condition

This writing's main focus is on the theory of *conditio humana* as something that define the human as human and point towards his position in society. The opposition between *vita contemplativa* and *vita activa* is pointed out, as well as the possible solution to this contrariety – the concept of *vita creativa*. The concept of *ratio decidendi* is mentioned as some kind of similarity between these three ways of life. The dialectical thought is presented as reasonable explanation of the struggle against actuality (reality), but also as method in the search for one's self human condition in the society. The dialectical method is chosen as the most plausible to research the possibilities of better positioning in the world and it is shown how it constitutes the human's praxis. Human's practical life is discussed through concepts of labour and dialectical reasoning. Today's possible concepts of *conditio humana* are presented through some aspects of Erich Fromm's freedom alongside Hannah Arendt's

differentiation between labour, work and action, and Ernst Bloch's *subjekt – objekt* dialectics teachings of human nature. They are also mentioned to take into consideration the modern dialectical approaches towards human condition, also to analyze the 'product' of being human, which somehow constitutes what is called *vita creativa*.

Andela Peković

Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore

Gdje je granica između javne i privatne sfere?

U radu se nastoji bliže objasniti na koji način je Hana Arent u djelu *Conditio humana* predočila status javnog i privatnog domena; kako se njeno razumijevanje ovih sfera približava antičkom razumijevanju *oikos*-a i *polis*-a i kako je postavljena granica među njima počela da blijedi. U tom smislu, pokušaćemo da opravdamo tezu da se, kao posledica toga, u savremenom poimanju odnosa javnog i privatnog, javna sfera preobrazila u svoju suprotnost onda kada su nužnost i privatnost postale kolektivna briga. Dakle, pomjerenje granice između javne i privatne sfere, dakako, zahtijeva njihovo ponovno preispitivanje kao i moderno razumijevanje *conditio humana*.

Dajana Radonjić

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Humanizam u današnjem društvu „porcelanskih lutki“

Autorka u radu želi savremenim sagledavanjem teme „*Conditio humana*“ pokazati kako se ideja humanizma razvijala do danas, putem antropološkog preko ekonomsko-političkog pristupa. Nastoj se problematizovati razvoj ontološko-praktičkog pitanja: šta/ko je čovek? Traženje konačnog odgovora na ovo pitanje predstavlja jednu vrstu enigma još od antičkih vremena do danas. Aktualnost našeg istraživanja leži u tome što ćemo ovoj temi pristupiti iz ugla savremenih i konkretnih dešavanja sa fokusom na njene praktičke manifestacije u sferi etike i prava koje su u nužnoj vezi sa ekonomskim i političkim strukturama. Koristićemo se Kantovom kritičkom metodom kroz metaforu „porcelanskih lutki“ kako bismo kroz prizmu njegove, ali i Hegelove i Marksove filozofije pokušali da objasnimo kako individualni etički, tako i opšti politički aspekt ovog fenomena. Porcelanske lutke

su fenomen koji predstavlja rasep između materije i forme, suštine i pojave same stvarnosti, to se vidi u Hegelovoj filozofiji prava tj. filozofiji objektivnog duha. Misli se na nepoklapanje oblika (forma) i sadržaja (materija), recimo npr. kada predstave o stvarima nisu iste sa realnim stvarima, to odvodi u apstraktno mišljenje, tačnije kako bi Marks rekao u ideologiju - nametanje predstava, a tu se istina gubi. Primer za to je predstavljanje jednakosti prava na obrazovanje a da li su u realnosti mogućnosti za to pravo ostvarene kod svih? Da li svi imaju iste mogućnosti i iste šanse? Problem je u jazu ideje i predstave i zato ćemo tu sa Hegelovom filozofijom prava, pomoću spekulacije, o istome misliti i govoriti isto tj. uhvatiti celinu događaja iz više uglova. Pa ćemo tako pokazati manifestacije porcelanskih lutki u opštim šemama savremene društvene običajnosne strukture, koja se ogleda onda i u posebnim sferama ljudskog delanja.

Amila Purić

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Filip Marko Srdić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Konstrukcija suvremenog selfa

Jedna od ključnih točaka koja definira ljudsko stanje (*conditio humana*) je pojam sebstva, njegove konstrukcije, rekonstrukcije i dekonstrukcije. Fokalna točka našeg izlaganja bit će nezaobilazni mislioc modernizma i postmodernizma Michel Foucault, koji nas uvodi u konstruktivizam modernog selfa. Dotaći ćemo se tipoloških skica konstrukcije modernog društva kroz prizmu kažnjavanja i moći izloženo u njegovom djelu „Nadzor i kazna“. U tim okvirima izložili bismo ideju funkcije modernog univerziteta kao zatvora, odnosno njegovog značaja u diskursu vezanom uz self. U nadopuni te perspektive osvrnut ćemo se na Foucaultovu inicijalnu inspiraciju – Descartesa - i njegovu prvobitno postavljenu problematiku glede dogmatizma i dedukcije. Završno, aludirat ćemo na cirkularnost takvih koncepcija u relaciji sa na primjer, indijskim filozofijama i time zaokružiti priču.

Ljubica Pokupec

Filozofski fakultet Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij“ u Skoplju

Utjecaj razvoja suvremenih algoritama na umjetničko djelo kroz prizmu filozofije Hane Arent

Predmet ovog rada je odnos između tehnologije, rada i umjetnosti i njegova relevantnost u suvremenim tehnološkim inovacijama algoritamskih produkcija umjetničkih djela, gledano kroz filozofske ideje Hane Arent. Njeno mišljenje o umjetnosti javlja se u njenom kapitalnom djelu „*Conditio humana*“ gdje objašnjava umjetnička djela kao trajnu materijalizaciju misli koja gradi čovjekov svijet. Ali, tijekom tehnološkog napretka, stvaranje čovjekova djela uopće oslobađa se truda i automatizira se, nešto što ne vodi samo do pretjerane mehanizacije, nego i do intenziviranja procesa života, brze proizvodnje svega potrebnog i konzumiranja cijeloga svijeta. Ovo se može dopuniti njenim stavom o krizi u kulturi izraženim u knjizi „Između prošlosti i budućnosti“, u kojoj masovno društvo nema potrebe od kulture, nego zabave koja se treba lako i brzo stvarati i umnožavati. To je fenomen koji uništava umjetnost, simplificirajući ju, ne kopira ju samo, nego ju preoblikuje. Upravo je to ono što se događa sada tijekom uporabe AI (umjetna inteligencija) za generiranje novih umjetničkih djela, gdje algoritam sakuplja veliku bazu umjetničkih djela, koja se, pojednostavljeno rečeno, promiješa i tako kreira nešto novo, promijenjeno, simplificirano i reducirano na kič, po riječima Hane Arent, čiji stavovi se još uvijek mogu primijeniti u analizi odnosa tehnološkog razvitka, automatizacije i umjetnosti.

Bojana Šolaja

Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore

***Conditio humana* i pitanje izbavljenja: Rembo vs. Adorno**

Kroz recepciju djela *Conditio humana*, autorke Hane Arent, nameću se dvije vizije izbavljenja, koje su postale mjerodavne za naše doba – izbavljenje čovjeka i izbavljenje od čovjeka. Obnavljajući antičku polarizaciju između dva vida života, *bios* i *zoē*, Arent otvara pitanje mogućnosti otpora pukom održanju postojećih oblika reprodukcije života, kojim se produbljuje aktuelno otuđenje i guše ljudski emancipatorski potencijali. Sa druge strane, autorka ilustruje tehničko-tehnološki napredak kao dio društveno-istorijskih tokova, koji idu u pravcu konstituisanja

jedne nove, transhumane stvarnosti. Potaknuti uvidima Hane Arent, u izlaganju ćemo postaviti pitanje izbavljenja čovjeka od reprodukcije istog, a da to istovremeno ne znači kreiranje konteksta u kojem bi čovjek, andersovski rečeno, postao zastarjela kategorija. Postavljenom zadatku će se prići kroz komparaciju i kritičko preispitivanje dva pristupa izbavljenju, koje su ponudili Artur Rembo u svojoj poeziji i teoretičar Teodor Adorno, u svom djelu *Minima moralia*. Nasuprot Remboovom poetskom projektu transformacije čulnosti, Adornova filozofija ide negativnim putem, kroz dekonstrukciju savremenih formi otuđenja i prikaz onoga što izbavljenje nije, kako bi se time naznačilo šta bi ono još moglo biti.

Maria Sara Fraser
Filozofski Fakultet Univerziteta u Beogradu

Erotizam i sloboda kod čoveka današnjice

U ovom izlaganju pružiću analizu odnosa između pojmova erosa i slobode u savremenom kontekstu. Današnje društvo odlikuju kako fenomen erotizacije, tako i različiti emancipatorski pokreti, a ova dva pojma se naizgled spajaju u seksualnoj revoluciji. Ipak, nezanemariva činjenica je da se ovi procesi odvijaju u kontekstu neoliberalnog kapitalizma. Prvo ću dati kratak istorijski pregled filozofskih ispitivanja pojma erosa, zatim ću se fokusirati na savremenija tumačenja i njihovu relevantnost u svetlu današnjice. Nastojaću da ispitam mogućnosti erotske slobode u vladajućem političko-ekonomskom poretku, odnos između erosa i seksualnosti, kao i paradoksalnost normativizacije seksualnih sloboda, odnosno same ideje erotske slobode. Oslanjaću se najviše na filozofsku misao Žorža Bataja, ali ću ukazati i na određene probleme u vezi njegovog tumačenja pojmova o kojima je reč, kao i na neke od ključnih karakteristika koje izdvajaju Batajevo shvatanje od drugih autora koji su se bavili ovom temom.

Mina Pavlović
Filozofski Fakultet Univerziteta u Beogradu

Upotreba javnog i privatnog uma u Kantovoj političkoj filozofiji

U svom tekstu „Odgovor na pitanje: šta je prosvetćenost?” Imanuel Kant uvodi distinkciju između privatne i javne upotrebe uma. Naime, on javnu upotrebu uma

određuje kao onu koja mora biti slobodna jer jedino ona može dovesti do prosvেćenosti ljudi, dok privatna upotreba uma može biti ograničena bez ometanja napretka prosvеćivanja. Ovakvo postavljanje pojmova može delovati kontraintuitivno, na šta su neki autori (među kojima su i Mozel Mendelson i Mišel Fuko) i ukazali optužujući Kanta za pravljenje lingvističke greške. Za bolje razumevanje Kantove upotrebe pojmova “javnog” i “privatnog” potrebna je detaljnija gramatička analiza istih, kao i njihovog odnosa, što će biti i jedan od ciljeva ovog izlaganja. Nakon rasvetljavanja ovih pojmova, pokušaću da dam odgovor na pitanje da li ih Kant opravdano upotrebljava na ovaj način, ili njegova subverzivna koncepcija “javnog” i “privatnog” predstavlja samo manipulaciju njihovim gramatičkim odnosom sa ciljem davanja političkog argumenta. Najzad, nastojću da ukažem na značaj i ulogu koje javna i privatna upotreba uma, ovako shvaćene, imaju u Kantovoj političkoj filozofiji.

Mladen Matić

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Kontinuirana diskontinuiranost vrednosti – ontološka pozicionalnost novca

Autor će nastojati da, kroz genealogiju novca, prikaže jedno svojevršno stanje čoveka. Ukoliko pogledamo kontinuitet razvoja samog novca, preko tog kontinuiteta možemo da prikažemo čitav ljudski odnos prema stvarnosti uopšte. Od trampe do kriptovaluta vidimo sporu tranziciju ljudskog odnosa prema stvarnosti. Fundamentalno pitanje koje se postavlja jeste: da li je pozicionalnost novca na jedan svojevršan način ontološka? Ako je odgovor potvrđan javlja se pregršt tačaka i smerova u kojim možemo ići. Ničeova prognoza nihilizma se faktički dokazuje kao dijagnoza istog; površ toga izlizana mantra o ljudskom vlasništvu etičkog pojma vrednosti preispituje svoju „etičnost“. Na kraju, ontološka pozicionalnost novca se ispostavlja kao ljudsko stanje koje ide u korak sa duhom vremena. Ukidanje granice između stvarnog i virtualnog postaje nužnost.

Ivana Gašparić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Kriza skrbi: Kako rodne uloge ženama krađu vrijeme

Feministička teorija dugo se bavila prirodom rada i njegovim utjecajem na živote žena. U središtu ove zabrinutosti je često podcijenjen i nedovoljno plaćen rad koji odražava šire rodne nejednakosti u društvu. S obzirom na to da smo prisiljeni kao ljudska bića dijeliti osnovne uvjete nataliteta, smrtnosti i pluraliteta, u svijetu naseljenim drugima moramo surađivati kako bismo stvorili smislene živote. Za Hannu Arendt rad je bitan dio ovog angažmana jer nam omogućuje proizvodnju dobara i usluga koje održavaju naše živote i naše zajednice. Međutim, Arendt je također prepoznala da rad može postati opresivan kada je nametnut pojedincima bez njihovog pristanka, kao što je slučaj s prisilnim i nevidljivim radom žena. U neplaćenom radu, kao što su kuhanje, čišćenje, briga o djeci i starijima, očigledna je rodna podjela rada. Osažena društvenim normama da su prirodno prikladne, a i odgovorne za rad njegovatelja, očekivanja su od žena da obavljaju većinu poslova skrbi. Svakodnevica žena tako završava u „dvostrukoj smjeni“, obavljajući plaćeni posao izvan kuće, kao i neplaćeni rad skrbi kod kuće. Ova rodna podjela rada ograničava mogućnosti žena za obrazovanjem, plaćenim radom i napredovanjem u karijeri budući da su prisiljene prednost dati obavezama skrbi nad vlastitim osobnim i profesionalnim ciljevima.

Josip Majsec
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Je li čovjek izgubio ono političko?

Hannah Arendt u spisu *Što je politika?* definira smisao slobode kao smisao politike. Politika je tu da očuva slobodu i život u najširem smislu, ali Arendt slobodu čovjeka vidi u njegovom djelovanju, konkretno aktivnom djelovanju koje stvara, uzima inicijativu. Ali nije samo da politika čuva slobodu, već slobodno djelovanje mora čuvati politiku, ono mora biti političko djelovanje, ono koje teži izgraditi su-život u zajednici kako bi sloboda pluraliteta u njoj opstala. Ovo nas navodi na zaključak da je zajednica i djelovanje u njoj ono kako čovjek iskazuje svoju slobodu. U suvremenom društvu, gdje zajednica više ne igra značajnu ulogu, u društvu tekuće modernosti kako je naziva Bauman, veze među ljudima postaju krhke,

utilitarističke, podložne stalnom prekidanju i nastajanju bez ikakve garancije za dugoročnost. U tom slučaju, vrijedi se zapitati je li čovjek ostao bez ključnog momenta koji bi ga držao kao političko biće, ono koje se aktivno uključuje u dijalog i djelovanje u svrhu poboljšanja društva u kojem se nalazi. U svojem izlaganju pokušat ću odgovoriti na to pitanje prikazivanjem suvremene dinamike u društvu koja se odvija između pojedin(a)ca i zajednica te sagledati je li suština suvremenog čovjeka apolitičnost.

Nenad Ranković

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Slobodno vreme kao eksploatacija produkata industrije zabave

Motivaciju za ovo izlaganje autor je pronašao u studiji pod nazivom „Nova kritička teorija: filozofija zabave“ koju su u izdanju Estetičkog društva Srbije i Čigoja štampe objavili prof.dr Divna Vuksanović, prof. dr Vlatko Ilić i prof. dr Dragan Čalović. Ova studija predstavlja nastavak kritike industrije kulture i medija koju su sredinom prošlog veka započeli predstavnici frankfurtske filozofske škole- Adorno i Horkhajmer. Slobodno vreme se obično vezuje za dokolicu tj. za vreme koje je oslobođeno od rada. Ako se kako to Marks kaže, čovek otuđio od rada i ako je taj rad postao ropski onda ni njegovo slobodno vreme više nije „slobodno“. U konzumerističkoj eri, slobodno vreme je uglavnom ispunjeno produktima industrije zabave. Slobodno vreme se vezuje za slobodnog čoveka. Ono se ne konzumira i ne troši već se koristi po slobodnom nahođenju. Ipak slobodno vreme je začinjeno čuđenjem kako tvrdi Aristotel, omogućilo rađanje filozofije.

Filip Škifić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Strategije jezične manipulacije u ideološkom diskursu i pozicija modernog potrošača u ideologiji zavođenja

Ideologija putem jezika na različite načine uvjetuje spoznaju subjekta. Jezična manipulacija spoznajnog subjekta vrši se ponajviše putem brisanja, simplifikacije ili razdvajanjem oblika na više jedinica. Dodatna (de)kontekstualizacija informacije također utječe na osobna uvjerenja subjekta kao i uporaba stilskih figura i

neformalnih logičkih pogrešaka. Time se utječe na recepciju obavijesti budući da se nameću određeni mentalni modeli za kojima subjekt poseže prilikom interpretacije stvarnosti. Mentalni modeli su medij spoznajne manipulacije i reprodukcije ideologije. Dominantna ideologija nosi i dominantan kriterij istinitosti, a osobna uvjerenja u tom slučaju nemaju praktičnu vrijednost. Reprodukcijska ideologija najočitija je u diskursu u kojem se uvijek naglašava sukob između 'Nas' (koji ispravno interpretiraju stvarnost) i 'Njih' (koji su u krivu). Glavni cilj ideološke manipulacije jest afirmiranje njezinih stavova i osnaživanje njezine moći u društvu. Ideološki aksiomi uvijek su apstraktni, ali oni ovise o konkretnoj reprodukciji i svakodnevnim jezičnim situacijama budući da se imenovanje stvarnosti uvijek događa intersubjektivno, a mišljenje ne postoji bez dijaloga. Moderni subjekt postaje samo objektom ideologije zavođenja, a njegova egzistencija se svodi isključivo na tržište. Suvremeni oblici manipulacije su savršeno kalibrirani sa pojedinačnim željama i interesima te je čovjekova volja za promjenom (djelovanjem) u potpunosti izbrisana ili je irelevantna za društvene tokove.

David Menčik

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

„Život“ u samonametnutom mentalnom zatvoru. Kjerkegor i osećanje nostalgije

Autor u izlaganju nastoji da kroz analizu ključnih momenata iz Kjerkegorovih tekstova „Ili/Ili“ i „Ponavljanje“ prikaže razliku između življenja života i sećanja na proživljeno. Na osnovu zaključaka iz Kjerkegorove filozofije preći ćemo na analizu osećanja nostalgije. Sa medicinskog, sociološkog i filozofskog stanovišta prikazaćemo pozitivne i negativne aspekte ovog osećanja. Naše izlaganje dobiće novu dimenziju činjenicom da je osećanje nostalgije krajem 20. i u 21.veku dobilo novu dimenziju kao osećanje za nekadašnjom državom (raspadom Jugoslavije - jugo-nostalgija i ujedinjenjem Nemačke - Ost-algija kao nostalgija za životom u Istočnoj Nemačkoj). Kroz dijalog sa filmovima koji prikazuju Ostalgiju i Jugo-nostalgiju kao i radove koji su se bavili ovim fenomenom iz filozofske i sociološke perspektive, prikazaćemo koje probleme, koje je Kjerkegor pokazao u svom filozofskom stavu, možemo videti kada se čovek pokaže kao nevoljan za prihvatanje promene tako postavljajući sebe u jedno ne-humano samonametnuto stanje mentalnog zatvora.

Tvrtko Balić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Georges Sorel i njegov radikalno drugačiji *conditio humana*

Georges Sorel i Hannah Arendt imaju dodirnih točaka. Oboje im možemo pripisati vrednovanje svojevrsne ravnoteže onog što Arendt naziva *vita activa* i *vita contemplativa*, velik interes za politiku i probleme nepravde u društvu kao i vjeru u sposobnost društva da se transformira na bolje. Sorel bi kao primjer aktivnog života istaknuo nasilje, a kontemplativnog mitove. Već tu se Arendt ne bi složila. Pogotovo nakon Drugog svjetskog rata bila je posvećena protivljenju totalitarizmu i onome što je smatrala njegovim zločinima. Na nasilje je gledala kao nešto što u aktivnom životu treba izbjeći, a na kontemplativni život kao nešto prosvjetljujuće, svakako ne mitsko. Arendt je braniteljica liberalnih vrijednosti, a Sorel je inspirativna ličnost za radikale. Neki od tih radikala su anarhisti, ali većina su ili marksisti ili fašisti, totalitaristi na koje Arendt upozorava. Sorel ne predstavlja samo snažnu alternativu Arendt, nego i općeprihvaćenim društvenim vrijednostima u liberalnoj demokraciji. Kao takav je vrijedan razmatranja, posebice njegovi stavovi o nasilju. U usporedbi s Arendt nas navodi na pitanja toga što nam je činiti ako i uočimo probleme u društvu. Koliko radikalni smo spremni biti? Postoji li revolucija bez nasilja? Što dolazi nakon? Jesmo li spremni prihvatiti uvjete koje nam postavlja stvarnost?

Vuk Trnavac
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Sensus communis: zajedničko čulo, zdrav razum ili pak doživljaj zajedništva?* Od Erazma, preko Dekarta i Vika do Rozencvajga, Gadamera i Arentove *Conditio humana

„Hana Arent u svojoj knjizi iz 1958. *Conditio humana*, odnosno *Vita activa* ili *Iz aktivnog života* navodi da počeci moderne filozofije historije nemaju veze ni sa judaizmom ni sa hrišćanstvom, nego sa uvidima Đanbatiste Vikoa iz *De nostri temporis studiorum ratione* (*O suštini i putu duhovnog obrazovanja* - 1708.) o manjkavostima Dekartovski shvaćenog *le bon sens* (*sens commun*)“ tj. *doživljaja zajedništva*, kako autor ovog istraživanja smatra da je ispravno prevesti ovaj termin, a ne kao *zajedničko čulo/osećaj* ili *zdrav razum* kako se to najčešće čini. Autor će

pokušati da prikaže zašto smatra da je ovaj prevod najprikladniji i koje sve horizonte *sveta života, zdravlja i drugosti* on otkriva, kao i kako je „nedostatke u *doživljaju zajedništva*, ako ne baš jasno i razgovetno evidentirao, onda svakako ispravno naslutio i uvideo Erazmo Roterdamski (oko) dva veka pre Vika“, ali i kako se prema ovom pojmu odnose i Hans Georg Gadamer u *Istini i metodi* i drugim delima, te Franc Rozencvajg u svojoj *Knjižici o zdravom i bolesnom ljudskom razumu*.

Katarina Grković

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Problem ljudskog u ljudskom stanju

Autorka u radu nastoji da ispita neke od fundamentalnih koncepata Hane Arent kroz dijalog sa savremenim misliocima/teljicama. Pojam slobode pokazuje se kao moguć jedino u sferi političkog delanja, koje Arent karakteriše kao jednu od specifično ljudskih mogućnosti. U tom smislu autorka će pokušati da promisli ideje slobode, pluraliteta i delanja kroz pitanje o tome koga uopšte razumemo pod pojmom čoveka, kao i koje se to sposobnosti podrazumevaju kada kažemo čovek. U istraživanju ovog pitanja poslužiće se idejama Džudit Batler o kvalifikovanju življivog života, kao i ontološkim shemama Filipa Deskole koji nudi mogućnosti sveta koji neće biti ekskluzivno ljudski. Na taj način autorka nastoji da proširi ideju ljudskosti, agentnosti i posledično slobode. Ljudsko stanje, verno Arent, će i dalje biti stanje delanja, ali se ova sposobnost pronalazi i u entitetima koji tradicionalno nisu interpretirani kao ljudski, poput životinja, ekosistema, umetničkih dela, vremenskih uslova itd.

Učesnici konferencije

Adriana Dondo

Novi Sad

OAS filozofija, treća godina studija, MAS komparativna književnost
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Ana Daria Bokan

Zagreb

Diplomski nastavnički studij filozofije, Diplomski studij komparativne
književnosti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Andrea Protić

Novi Sad

OAS filozofija, apsolventkinja
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Hristijan Pavlovski

Probistip

Filozofski fakultet Univerziteta „Sveti Ćiril i Metod“ u Skoplju.

Bojan Grujić

Bašaid

Završio master studije filozofije
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Desanka Nedovic-Erden

Istanbul

OAS filozofija, apsolventkinja
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Toma Gruica

Grac

Doktorski studij Filozofija
Karl-Franzens Universität, Geisteswissenschaftliches Fakultät Graz

Dušan Lončar

Novi Sad

OAS filozofija, četvrta godina

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Milana Simin

Novi Sad

OAS filozofija, četvrta godina

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Magdalena Mrlješ

Novi Sad

OAS filozofija, četvrta godina

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Nikola Jović

Novi Sad

OAS filozofija

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Nikola Ristevski

Skopje

Prvi ciklus studiji po filozofiji

Filozofski fakultet Univerziteta „Sveti Ćiril i Metod“ u Skoplju.

Andela Peković

Nikšić

Student master studija filozofije

Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore.

Dajana Radonjić

OAS filozofija

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Amila Purić

Sarajevo

Psihologija, III godina preddiplomskog studija

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Filip Marko Srdić

Zagreb

Etnologija i kulturna antropologija te antropologije, II godina preddiplomskog studija

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Ljubica Pokupec

Skopje

Filozofija, Preddiplomski studij

Filozofski fakultet Univerziteta „Sveti Ćiril i Metod“ u Skoplju.

Bojana Šolaja

Podgorica

Odsjek za filozofiju, II godina Master akademskih studij

Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore.

Maria Sara Fraser

Beograd

OAS filozofija

Filozofski Fakultet Univerziteta u Beogradu.

Mina Pavlović

Beograd

OAS filozofija

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Mladen Matić

Novi Sad

OAS filozofija, četvrta godina

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Ivana Gašparić

Zagreb

Treća godina preddiplomskog studija Filozofije i Sociologije

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Josip Majsec

Zagreb

Diplomski studij filozofije i sociologije
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Nenad Ranković

Valjevo

Master filozof
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Filip Škifić

Split

Filozofija i hrvatski jezik i književnost – 6. godina studija (apsolvent)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.

David Menčik

Bačka Palanka

Filozofija MAS , Kulturologija MAS
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Tvrtko Balić

Zagreb

Preddiplomski dvopredmetni studij filozofije i informacijskih znanosti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Vuk Trnavac

Novi Sad

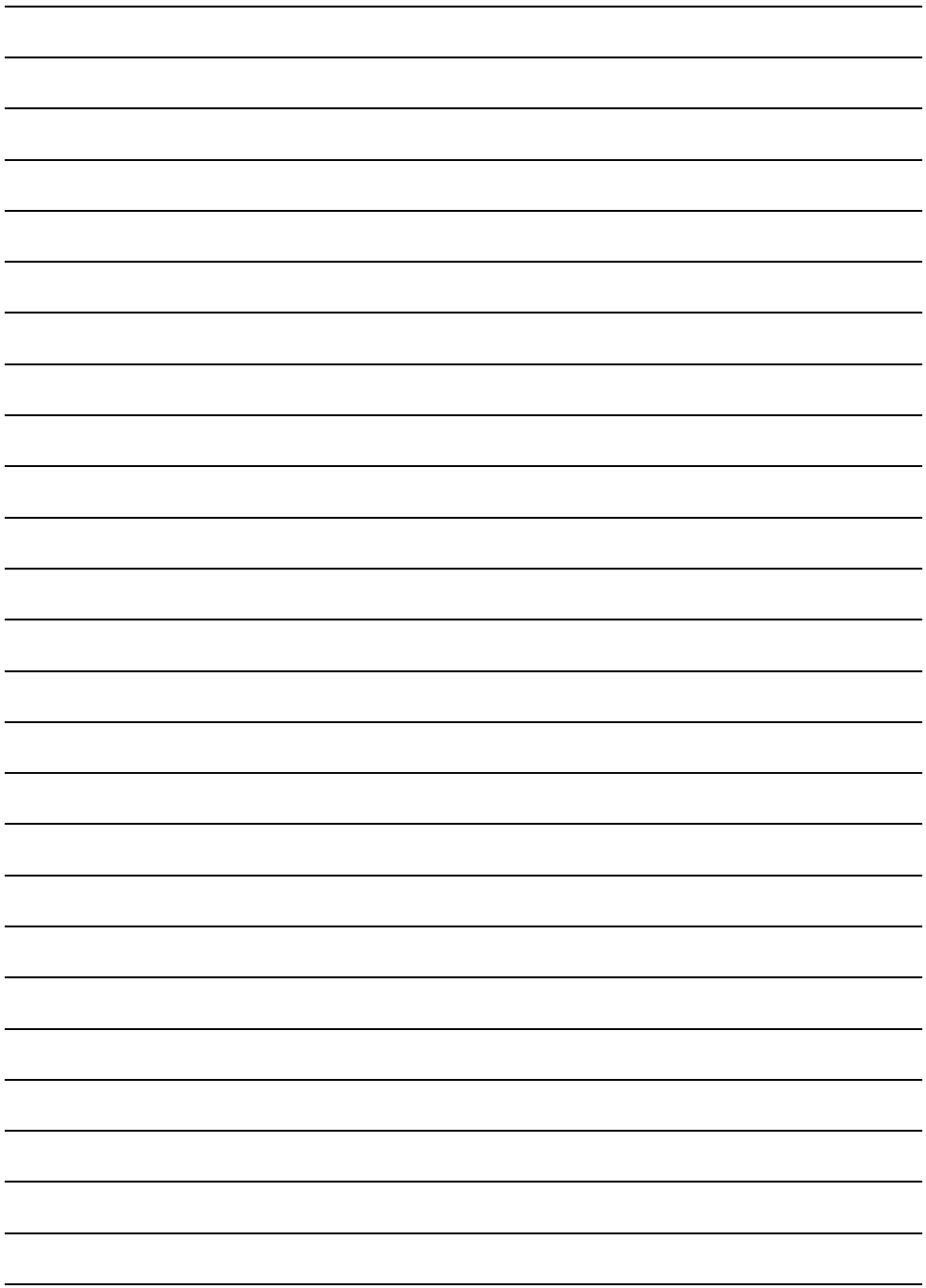
Doktorske akademske studije na Odeljenju za filozofiju
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Katarina Grković

Novi Sad

Kulturologija MAS
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

UNIVERZITET U NOVOM SADU

FILOZOFSKI FAKULTET

21000 Novi Sad

Dr Zorana Đinđića br. 2

www.ff.uns.ac.rs

Štampa

Futura

Novi Sad

Tiraž

50

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteke Matice srpske, Novi Sad

1(048.3)

**СТУДЕНТСКА ФИЛОЗОФСКА КОНФЕРЕНЦИЈА Summa Studiorum
Philosophie (6 ; 2023 ; Нови Сад)**

Knjiga apstrakata / Šesta studentska filozofska konferencija "Summa Studiorum Philosophiae" [sa temom] "Filozofija i conditio humana", Novi Sad, 1. i 2. jul 2023. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2023 (Novi Sad : Futura). - 32 str. ; 24 cm

Tiraž 50.

ISBN 978-86-6065-766-6

a) Филозофија -- Апстракти

COBISS.SR-ID 118379273